

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ХАВІНА ІРИНА ВАЛЕР'ІВНА

УДК 378:159.9:5(043.3)

**ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
БАКАЛАВРІВ З ПСИХОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ПРИРОДНИЧОНАУКОВИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент
Резнік Світлана Миколаївна,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний
інститут», доцент кафедри
педагогіки та психології управління
соціальними системами
імені академіка І.А. Зязюна, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені М. Коцюбинського
Паламарчук Ольга Миколаївна;

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
годівлі сільськогосподарських тварин
та водних біоресурсів
Вінницького національного аграрного університету
Лутковська Світлана Михайлівна.

Захист відбудеться «18» грудня 2018 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус № 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32 та на сайті університету за адресою: www.vspu.edu.ua

Автореферат розісланий «16» листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Динамічний розвиток сучасного українського суспільства залежить від проведення реформ у всіх його галузях, у тому числі в освітній. Саме ця галузь готує головний капітал держави – майбутніх фахівців, які повинні мати високий рівень професіоналізму та бути конкурентоспроможними на ринку праці. Стратегічними пріоритетами сучасної вищої освіти під час підготовки висококваліфікованих фахівців, у тому числі психологів, повинні стати орієнтація на виклики європейської інтеграції та побудова моделей високоякісної підготовки, підґрунтям яких стане компетентнісний підхід. Це зумовлює формування майбутнього бакалавра з психології як професіонала, що володітиме необхідними базовими професійними компетенціями для виконання ефективної професійної діяльності та надання психологічної допомоги членам українського суспільства.

У цьому контексті проблема формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін набуває особливої гостроти, оскільки її вирішення стане підвалиною розуміння психологом людини як цілісної особистості, виникнення психологічних проблем якої пов'язане, у тому числі, із генетичними та біофізіологічними особливостями. Це підтверджується результатами проведених бесід та опитувань практичних психологів, з яких 73% наголошують на важливості знань з дисциплін природничонаукового циклу та, відповідно, одержання необхідних здатностей, що надають можливості фахівцю надавати більш дієву та обґрунтовану психологічну допомогу, зокрема психодіагностичну, психоконсультативну та психокорекційну.

Вимоги до компетенцій і здатностей майбутніх фахівців розкрито у таких нормативних документах: закон України «Про вищу освіту» (2017), Указ Президента «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG).

Проведений аналіз праць засвідчив, що означена проблема досліджувалась за такими напрямками: удосконалення професійної підготовки фахівців у вищій школі (Г. Васянович, Р. Гуревич, І. Зязюн, А. Коломієць, О. Пехота, О. Паламарчук, О. Пономарьов, О. Романовський, С. Сисоєва); впровадження компетентнісного підходу як стратегії сучасної вищої освіти (С. Гончаренко, І. Зимняя, М. Кадемія, М. Козяр, А. Маркова, С. Сисоєва, В. Хутмахер, Г. Халаш та інші); удосконалення процесу підготовки майбутніх психологів (В. Бондар, О. Бондаренко, Ж. Вірна, Л. Долинська, С. Максименко, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Чепелєва, Т. Яценко та інші); забезпечення природничонаукової підготовки майбутніх фахівців технічного (Г. Гордійчук, С. Касярум, О. Корольок, С. Лутковська, В. Ляшенко, Л. Моторна, Н. Муранова, В. Петрук, Н. Северіна та інші) та соціально-гуманітарного профілю (С. Гвоздій, Д. Біда, В. Іщенко, С. Калаур, В. Квас, В. Копетчук, О. Кошова, О. Левчук, Г. Савченко, А. Сліпчук, Т. Темерівська, Н. Шакур, О. Штонда та інші). Однак, проблема формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні дисциплін природничонаукового циклу недостатньо досліджена.

Аналіз теоретичних і практичних підходів до поставленої у дослідженні

проблеми дозволив виявити низку суперечностей, що підтверджують її актуальність:

- між необхідністю природничонаукових знань у процесі надання психологічної допомоги і їх недостатньою сформованістю на етапі становлення професійної кар'єри;

- між наявним потенціалом природничонаукових дисциплін і відсутністю методики їх використання задля формування базових професійних компетенцій фахівців у галузі психології;

- між необхідністю впровадження у професійну підготовку майбутнього психолога новітніх педагогічних технологій і недостатнім використанням здобутків сучасних вчених із розв'язання проблеми формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін.

Ураховуючи соціальне значення якісної освіти майбутніх бакалаврів з психології, недостатнє теоретичне розроблення проблеми формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін в умовах закладу вищої освіти, темою дисертаційного дослідження було обрано: **«Формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничонаукових дисциплін».**

Зв'язок дослідження з науковими темами, програмами, планами.

Дослідження виконувалось на кафедрі педагогіки та психології управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» за темою «Формування базових професійних компетенцій у фахівців на підприємстві» (державний номер реєстрації № 0118U001702).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (протокол №2 від 14.11.2013 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №3 від 25.03.2014 р.).

Мета дослідження полягає в розробленні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін.

Об'єкт дослідження - професійна підготовка майбутніх бакалаврів з психології у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна технологія формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що рівень сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології підвищиться за умови впровадження у процес вивчення природничонаукових дисциплін педагогічної технології, етапами реалізації якої є: мотиваційний, теоретико-змістовий, професійно-практичний, контрольно-оцінний.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета та гіпотези визначені наступні **завдання**:

1. З'ясувати сутність і структурні компоненти базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології.

2. Визначити критерії, показники та рівні сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології.

3. Обґрунтувати та розробити педагогічну технологію формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін.

Для розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи**:

теоретичні: аналіз педагогічної та психологічної літератури, дисертаційних робіт і вітчизняних нормативно-правових документів з вищої освіти з метою визначення ступеня наукової розробки проблеми; аналіз, синтез, класифікація, узагальнення та порівняння теоретичного та практичного матеріалу для визначення поняття «базових професійних компетенцій бакалаврів з психології» та їх структури; обґрунтування педагогічної технології формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничонаукових дисциплін.

емпіричні: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, опитування, метод експертної оцінки для виявлення рівня сформованості базових професійних компетенцій у бакалаврів з психології; педагогічний експеримент з метою перевірки гіпотези дисертаційної роботи;

статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики для оброблення результатів педагогічного експерименту й забезпечення його достовірності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ») на факультетах: інформатики й управління та соціально-гуманітарних технологій, Класичному приватному університеті, Одеському національному політехнічному університеті та Українській інженерно-педагогічній академії (УІПА).

Загалом різними видами експериментальної роботи було охоплено 446 студентів і 12 викладачів. Експериментальну групу (ЕГ) склали 221 студентів, до контрольної групи (КГ) увійшли 225 студентів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено педагогічну технологію формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін, етапами реалізації якої є: *мотиваційний* (розвиток внутрішньої мотивації студентів до вивчення природничонаукових дисциплін); *теоретико-змістовий* (формування системи теоретичних природничонаукових знань); *професійно-практичний* (формування практичних умінь, особистісно-професійних властивостей і здатностей студентів); *контрольно-оцінний* (аналіз результатів формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології).

- *уточнено* поняття «базові професійні компетенції майбутніх бакалаврів

з психології», що визначено як сукупність знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей студента, що здобуті у процесі професійної природничонаукової підготовки та є фундаментальною основою здатності успішно розв'язувати наукові психологічні теоретичні та практичні завдання професійної діяльності;

- охарактеризовано структурні компоненти базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології: *мотиваційно-ціннісний* (передбачає розвинену внутрішню мотивацію до вивчення природничонаукових дисциплін та усвідомлення значущості вивчення майбутніми бакалаврами з психології природничонаукових дисциплін); *особистісний* (включає в себе систему особистісних властивостей, необхідних для якісної та ефективної професійної діяльності психолога); *комунікативний* (характеризується здатністю майбутніми бакалаврами з психології до конструктивного спілкування на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії); *когнітивно-діяльнісний* (передбачає уміння розв'язувати професійні завдання на основі системи знань з природничонаукових дисциплін).

- *набула подальшого розвитку* структура базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у закладах вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що запропонована педагогічна технологія формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології може бути реалізована у практиці викладання природничонаукових дисциплін; створенні й використанні засобів діагностики рівня сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології. Розробка навчально-методичного забезпечення викладання природничонаукових дисциплін сприятиме мотивації студентів до якісного професійного навчання, систематизації та структуруванню природничонаукових знань майбутніх бакалаврів з психології, реалізації наявних міжпредметних зв'язків у професійній підготовці психологів. Розроблені навчальні посібники «Анатомія нервової системи та вищої нервової діяльності», «Методичні вказівки та контрольні завдання з курсу «Анатомія нервової системи та вищої нервової діяльності» можуть використовуватися викладачами у навчальному процесі, студентами під час підготовки до занять, екзаменів та у процесі самостійної роботи.

Результати дослідження *впроваджено* в процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів з психології Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (довідка №66-01-304/36 від 15.11.2017), Класичного приватного університету (довідка №1444 від 07.11.17), Одеського національного політехнічного університету (довідка № 2613/83-07 від 06.11.2017), Харківської інженерно-педагогічної академії (довідка №546 від 10.04.18).

Матеріали дослідження можуть бути використані під час професійної підготовки майбутніх бакалаврів з психології, у післядипломній освіті та підвищенні кваліфікації викладачів, під час укладання навчально-методичних посібників, написанні курсових, дипломних робіт майбутніми бакалаврами з психології.

Особистий внесок автора в працях, написаних у співавторстві (відповідно до списку публікацій), полягає в аналізі результатів

експериментального дослідження формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін [6], визначенні особливостей професійної підготовки майбутніх бакалаврів з психології у закладі вищої освіти [17].

Апробація результатів дослідження. Положення і результати дисертаційної роботи були оприлюднені в доповідях автора й обговорені на науково-практичних і науково-методичних міжнародних конференціях, а саме: «Людиномірність у науці, освіті та культурі: теоретико-методологічні аспекти» (Мелітополь, 2013), «VI Кримські педагогічні читання: «Нові педагогічні технології в освіті та формування гуманітарно-технічної еліти» (Харків, 2013), «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес» (Харків, 2013, 2015), «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (Харків, 2013, 2015, 2016), «Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика» (Харків, 2014, 2015, 2016, 2017), «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників» (Харків, 2015), «Наукова школа академіка І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів» (Харків, 2016, 2017, 2018), «Могилянські читання – 2016: досвід та тенденції розвитку суспільств в Україні: глобальний, національний та регіональний аспект» (Миколаїв, 2016), «Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації» (Харків, 2016, 2017), «Неділя науки та освіти у економіці та бізнесі» (Рига, 2015), «Information Technologies and Management» (Рига, 2016), «Професійно-особистісний розвиток студентів в умовах багаторівневої системи ВПО» (Білгород, 2014), «XI міжнародна науково-практична конференція магістрантів та аспірантів» (Харків, 2017), «Лідери XXI століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій» (Харків, 2017).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 22 публікаціях, з них 6 статей у провідних наукових фахових виданнях України (у тому числі 3 статті – у міжнародних наукометричних базах (Scopus), 1 стаття – у зарубіжному виданні, 1 стаття – у збірнику наукових праць, 12 – у матеріалах наукових конференцій, 1 – методичний посібник (текст лекцій), 1 – методичні рекомендації).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел (249 найменувань, з них 27 – іноземною мовою), містить 37 таблиць, 30 рисунків, 22 додатки. Загальний обсяг дисертації складає 308 сторінок. Основний зміст викладено на 187 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження; наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про особистий внесок, апробацію, публікації, впровадження результатів роботи, структуру дисертації.

У першому розділі – «Теоретичні основи формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін» – проаналізовано стан розробленості

досліджуваної проблеми; на основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних вчених і практики підготовки майбутніх бакалаврів з психології у ЗВО визначено значущість природничонаукових дисциплін в їхній майбутній професійній діяльності. Розкрито зміст поняття «базові професійні компетенції майбутніх бакалаврів з психології». Визначено загальну характеристику та структуру базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології.

Природничонаукові дисципліни є важливим компонентом у системі професійної підготовки майбутніх бакалаврів з психології. По-перше, вони забезпечують формування у студентів базових знань для засвоєння загальнопрофесійних (психологічних) дисциплін. По-друге, знання біологічних основ психіки необхідні практичному психологу в процесі здійснення всіх основних видів професійної діяльності. Для того, щоб розумітися на специфіці психічних явищ особистості і допомагати людям, потрібно, насамперед, знати, як влаштований і як функціонує людський організм. Важливо формувати у психолога розуміння біологічних основ поведінки, здатність орієнтуватися в різних способах життєдіяльності людей і тварин, прагнення сприймати й опановувати навколишній світ як певну гармонійну систему. В цьому контексті особливо важливою є якісна підготовка майбутніх бакалаврів з психології з природничонаукових дисциплін.

Професійна підготовка майбутніх бакалаврів з психології передбачає два послідовні етапи: фундаментальна підготовка та спеціальна підготовка. Перша забезпечує формування цілісного світосприйняття у студентів, а також дає можливість випускникам швидко адаптуватися в умовах динамічного розвитку суспільства. Спеціальна підготовка передбачає оволодіння студентами спеціальними знаннями, уміннями та навичками, характерними для даного напрямку навчання. На основі аналізу навчального плану підготовки бакалаврів за спеціальністю «Психологія» з'ясовано, що для формування базових професійних компетенцій серед навчальних дисциплін з природничонаукової підготовки важливу роль відіграють: «Анатомія нервової системи та вищої нервової діяльності», «Основи біології та генетики людини», «Психофізіологія», «Антропологія», «Зоопсихологія та порівняльна психологія».

На основі результатів пошукового дослідження визначено, що більшість студентів не усвідомлюють значущості природничонаукових дисциплін для подальшої професійної підготовки та майбутньої діяльності за фахом, вони не зацікавлені змістом дисциплін і мають недостатній рівень сформованості природничонаукових знань. Природничонаукова підготовка майбутніх бакалаврів з психології потребує значного удосконалення.

У педагогічних дослідженнях значна кількість праць присвячена компетентнісному підходу, сутності понять «компетенція» і «компетентність» та їх класифікаціям, формуванню різних видів компетенцій, розвитку професійної компетенції у фахівців різного профілю тощо. Удосконаленню природничонаукової підготовки присвячено низку педагогічних досліджень: у майбутніх фахівців технічного профілю (Г. Гордійчук, С. Касярум, О. Корольок, С. Лутковська, В. Ляшенко, Л. Моторна, Н. Муранова, В. Петрук); у майбутніх фахівців швейного виробництва (О. Марущак, О. Олексюк); у майбутніх фахівців медичного профілю (В. Копетчук, В. Сліпчук, Т. Темерівська); у майбутніх фахівців економічного та банківського профілю (О. Кошова, О. Левчук, Г. Савченко); у майбутніх вчителів (Д. Біда, С. Гвоздій, В. Іщенко, С. Калаур,

В. Квас, Н. Шакур, О. Штонда). Але особливостям природничонаукової підготовки майбутніх бакалаврів з психології у педагогічних працях приділяється недостатня увага.

Аналіз філософських, психологічних і педагогічних джерел (І. Зимняя, В. Краєвський, В. Кремень, О. Овчарук, В. Петрук, О. Пометун, А. Хуторський) дозволив визначити сутність поняття базових професійних компетенцій майбутнього бакалавра з психології як *сукупності знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей студента, що здобуті в процесі професійної природничонаукової підготовки та є фундаментальною основою здатності успішно розв'язувати наукові психологічні теоретичні та практичні завдання професійної діяльності.*

Аналіз праць (С. Бондарєва, О. Гуцан, Т. Ісаєва, М. Нагара, В. Петрук, А. Соляник, О. Столяренко) дозволив визначити види базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології, до яких було віднесено *мотиваційну* (інтерес до оволодіння професією, природничонаукових дисциплін, професійна спрямованість); *інформаційно-когнітивну* (система знань з природничонаукових дисциплін); *функціонально-операційну* (особистісно-професійні якості, здатності розв'язання професійних завдань) компетенції (рис. 1).

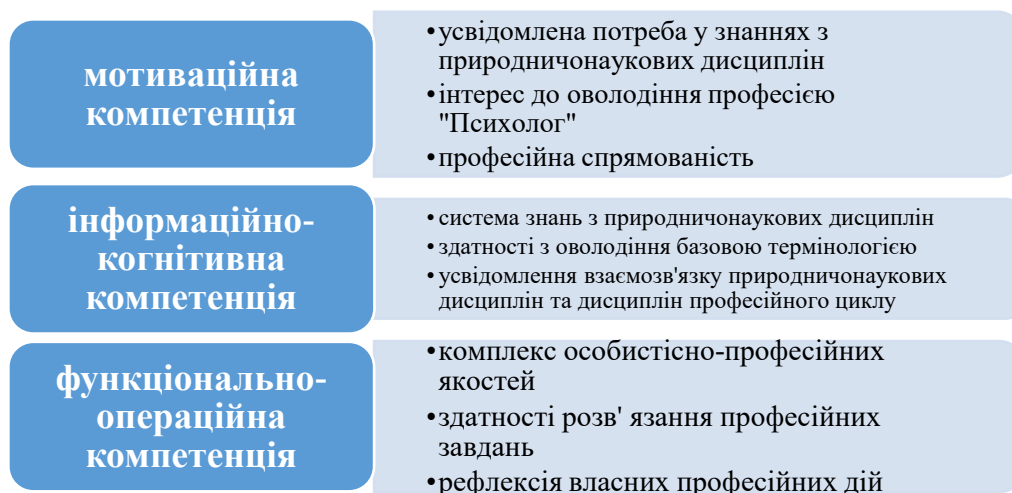

Рис. 1. Види та характеристика базових професійних компетенцій Майбутніх бакалаврів з психології

Визначено, що структурними компонентами базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології є *мотиваційно-ціннісний, особистісний, комунікативний, когнітивно-діяльнісний*, схарактеризовано критерії та показники їх сформованості.

Мотиваційно-ціннісний компонент структури базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології є важливим аспектом професійного становлення фахівця, оскільки внутрішня мотивація є запорукою заохочення студента оволодіти майбутньою професією. Формування мотивації під час вивчення природничонаукових дисциплін у майбутніх бакалаврів з психології сприятиме їхній активній діяльності щодо досягнення цілей, пов'язаних із здобуттям професійних знань, формуванням навичок, умінь. Відповідно до цього показниками ціннісно-мотиваційного критерію

сформованості базових професійних компетенцій у майбутніх бакалаврів з психології є розвинена внутрішня мотивація до вивчення природничонаукових дисциплін та усвідомлення їх значущості.

Особистісний компонент структури базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології включає в себе систему особистісних властивостей, необхідних для якісної та ефективної професійної діяльності психолога. Визначено низку важливих особистісних якостей, що, по-перше, сприяють професійному становленню майбутнього бакалавра з психології, а по-друге, розвиваються в процесі викладання дисциплін природничонаукового циклу. До них відносяться: висока концентрація уваги та її ефективний розподіл; здатність запам'ятовувати значний обсяг інформації; здатність стати лідером; толерантність; відповідальність; доброзичливість; аналітичне мислення тощо. Відповідно до цього показниками особистісного критерію сформованості базових професійних компетенцій у майбутніх бакалаврів з психології є стійка розвинена система психологічних рис і професійних властивостей майбутнього бакалавра з психології.

Комунікативний компонент структури базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології характеризується здатністю до конструктивного спілкування на основі партнерської взаємодії. Професія психолога належить до так званої «соціономічної» групи професій, які орієнтовані на взаємодію та спілкування з багатьма людьми, тому формуванню цього компоненту потрібно приділяти особливу увагу в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів з психології. Відповідно до цього показниками комунікативного критерію сформованості базових професійних компетенцій у майбутніх бакалаврів з психології є комунікативні здібності, емпатичні здатності, а також здатність до конструктивної міжособистісної взаємодії.

Когнітивно-діяльнісний компонент структури базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології передбачає вміння розв'язувати професійні завдання на основі системи знань з природничонаукових дисциплін. Показниками діяльнісного критерію базових професійних компетенцій у майбутніх бакалаврів з психології є сформованість знань відповідно до змісту природничонаукових дисциплін, а також здатність розв'язувати професійні завдання на основі здобутих знань.

У другому розділі – **«Педагогічна технологія формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін»** - розроблено основи педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін та охарактеризовано її практичну реалізацію у навчальному процесі ЗВО.

Аналіз науково-педагогічної літератури (В. Безпалько, П. Гальперін, В. Гузеєв, І. Зязюн, Н. Ничкало, С. Сисоєва, В. Сластьонин, Е. Советова, Н. Тализіна) дав змогу визначити поняття педагогічної технології як сукупності конкретних педагогічних заходів та вимог, що сприяють успішному формуванню базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у процесі вивчення природничонаукових дисциплін.

На основі компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів та з використанням специфічних принципів було розроблено

педагогічну технологію формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у процесі вивчення природничонаукових дисциплін, яка включає чотири етапи (мотиваційний, теоретико-змістовий, професійно-практичний, контрольно-оцінний) (рис.2.).

Рис.2. Модель технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у процесі вивчення природничонаукових дисциплін

Мотиваційний етап педагогічної технології передбачав розвиток внутрішньої мотивації студентів до вивчення природничонаукових дисциплін. На заняттях розглядалися значущість і важливість природничонаукових дисциплін у фаховій підготовці майбутнього бакалавра з психології, проводився аналіз взаємозв'язку з іншими дисциплінами підготовки майбутніх бакалаврів з психології. Для підвищення мотивації до вивчення природничонаукових

дисциплін та з метою спрямування студентів до творчої діяльності використовували практичні вправи, що базуються на наукових працях вітчизняних вчених (Ж. Богдан, Н. Підбуцька, С. Резнік, Н. Северіна, Ю. Чебакова тощо).

Використовувались вправи проблемної спрямованості («Ніхто в групі не знає, що я...»; «Знання, які здобув сьогодні, вважаю (важливі, не важливі), тому що...»; «Сьогодні я опанував навички та вміння, які (допоможуть або ні) у моїй професійній діяльності і житті...»).

Важливою для розвитку мотивації у майбутніх бакалаврів з психології є така форма роботи як екскурсії. Наприклад, у Музеї анатомії Національного медичного університету м. Харкова, під час лекції змінюється уява студентів про людський організм і анатомію. У музеї студенти-бакалаври з психології наочно бачать експонати, що представляють будову тіла, фізіологію, функції органів, м'язи, скелет, вроджені дефекти і патології органів людини. Під час екскурсії до Музею майбутні бакалаври з психології прослуховують лекції провідних викладачів Національного медичного університету, що заохочує їх до поглибленого вивчення дисциплін природничонаукового напрямку.

Трансляція відеофільмів як наочного матеріалу також допомагала більш ефективно засвоювати знання з природничонаукових дисциплін і розвивати внутрішню мотивації до навчання (показувались навчальні фільми, присвячені розкриттю особливостей будови та роботи центральної нервової системи; онтогенезу людини впродовж пренатального та постнатального розвитку; походження людини, особливостей рас на планеті тощо).

Теоретико-змістовий етап педагогічної технології було спрямовано на формування системи теоретичних природничонаукових знань. Однією з основних умов активізації студентів в освітньому процесі є впровадження проблемного навчання. Завдяки лекціям і практичним заняттям майбутні бакалаври з психології навчаються достатньо критично ставитись до отриманої інформації, що в цілому зумовлює розвиток у них критичного й творчого мислення. Проблемне навчання допомагає майбутнім бакалаврам з психології у їхній професійній діяльності, що досить мінлива, оскільки залежить від людей з різними індивідуально-характерологічними особливостями.

Активізації студентів під час лекцій, їх зосередженості та якісному засвоєнню навчального матеріалу сприяли спеціально розроблені проблемні питання, на які викладач не давав готової відповіді («Які чинники, підвищують ризик народження дітей із хромосомними хворобами?», «Проаналізуйте мінливість як одну із головних властивостей організму людини», тощо).

Професійно-практичний етап педагогічної технології було спрямовано на формування практичних умінь, особистісно-професійних властивостей і здатностей студентів. На лекціях і на практичних заняттях використовувався метод дебатів, який спрямований на формування та розвиток у майбутніх бакалаврів з психології: терпимості і поваги до поглядів інших; критичного мислення; умінь ораторського мистецтва; вміння працювати в команді, виступати у ролі лідера; навичок конструктивної дискусії, роботи з непопулярними ідеями і переконаннями. Тематику бесід і дебатів були («Я та моя професія...»; «Професія «Психолог» у сучасному світі»; «Шляхи формування професійно-важливих якостей майбутніх бакалаврів з психології та інші»). Під час

проведення бесід за різними тематиками студенти ділилися своїми міркуваннями стосовно майбутньої професійної діяльності, вимог до неї, професійно-важливих якостей, що необхідні психологу.

На практичних заняттях використовувались ігрові методи, що сприяють формуванню практичних здатностей та умінь, підвищенню творчого потенціалу, глибокому, осмисленому і швидкому засвоєнню змісту дисципліни, що вивчається. Ігрові методи відкривають нові можливості у сфері інтелектуальної, пізнавальної діяльності, стимулюють цілеспрямованість (зокрема проводились рольові ігри за темами «Функціональна анатомія головного мозку», «Що стимулює людину боротися за виживання»).

Метод проектів включає постановку завдання, сформульованого у вигляді проблеми, вирішення якої потребує цілеспрямованої діяльності студента та має відповідний результат – знайдений спосіб розв’язання поставленої проблеми. У процесі вивчення природничонаукових дисциплін студенти могли обрати на свій вибір тему проекту або запропонувати свою. На вибір майбутнім бакалаврам з психології було запропоновано теми, що містять декілька завдань або підтем. Давались проекти за темами «Психофізіологія функціональних станів: емоції, потреби»; «Міжгрупова мінливість», яка поділилася на підтеми («Антропологічний склад українського народу», «Розповсюдження гематологічних ознак у популяціях світу»). Тема проекту «Гемблінг: його види і роль у житті людини» з дисципліни «Основи біології та генетики» дуже зацікавила бакалаврів з психології через розповсюдженість даного захворювання серед молоді.

З метою формування вмінь розв’язання професійних завдань студентам пропонувалися комплексні завдання. На заняттях з «Основах біології та генетики» студенти навчалися розв’язувати завдання моделювання закономірностей моно- і дігібридного схрещування; вивчали, що таке родоводи, складали та аналізували родоводи самих студентів; навчалися прогнозувати ризик народжування хворих дітей у родині пробанду.

Одним із професійних завдань для майбутніх бакалаврів з психології було навчитися порівнювати, аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки щодо пояснення різних форм поведінки тварин (шлюбні церемонії, батьківська поведінка, домінування, ігрова поведінка, наслідування). Уміння розв’язувати такі професійні завдання майбутні бакалаври з психології можуть використовувати для консультативної та психотерапевтичної практики у майбутній діяльності.

На контрольно-оцінному етапі відбувався аналіз результатів формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології за допомогою методів педагогічного контролю (усний і письмовий контроль, практична перевірка). У викладанні дисциплін природничонаукового циклу використовувався поточний вид контролю для корекції формування базових професійних компетенцій у майбутніх бакалаврів з психології. Розроблені контрольні вправи та питання дали змогу перевірити здобуті знання, уміння,

навички та здатності, а також дозволили встановити рівень сформованості базових професійних компетенцій.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін»** – розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, відображено результати перевірки ефективності розробленої педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін.

Педагогічний експеримент проходив у три етапи (констатувальний, формувальний, узагальнювальний), для реалізації яких сформульовано мету, завдання, визначено методи дослідження. Метою експерименту була перевірка ефективності розробленої педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін. Педагогічний експеримент проходив упродовж 2012-2017 навчальних років на базі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Здійснено відбір інструментарію, що дозволив діагностувати рівні сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології за кожним критерієм, розроблено завдання та анкети для проведення експерименту. Схарактеризовано рівні сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології: елементарний, середній, достатній і високий.

Основними методами, що дозволили визначити рівень сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології, були: спостереження, опитування, анкетування, тестування, метод групових експертних оцінок. У процесі експерименту було використано наступні методики: «Діагностика комунікативних та організаторських схильностей» (КОС-2) В. Козлова, Г. Мануйлова, Н. Фетискіна; «Діагностика рівня емпатичних здібностей» В. Бойко; «Діагностика міжособистісних стосунків» Т. Лірі. Було розроблено анкети: «Визначення сформованості усвідомлення студентами значущості природничонаукових дисциплін», «Визначення внутрішньої мотивації» та опитувальник для експертного оцінювання «Особистісні якості бакалаврів з психології».

За результатами констатувального етапу експерименту визначено, що для значної кількості студентів (36,1 %) характерним є елементарний рівень сформованості базових професійних компетенцій; також у значної кількості студентів (35,6%) виявлено середній рівень сформованості базових професійних компетенцій. Тільки незначна кількість студентів на констатувальному етапі експерименту продемонструвала сформованість базових професійних компетенцій на високому (10,5%) та достатньому (17,8%) рівнях (рис. 3).

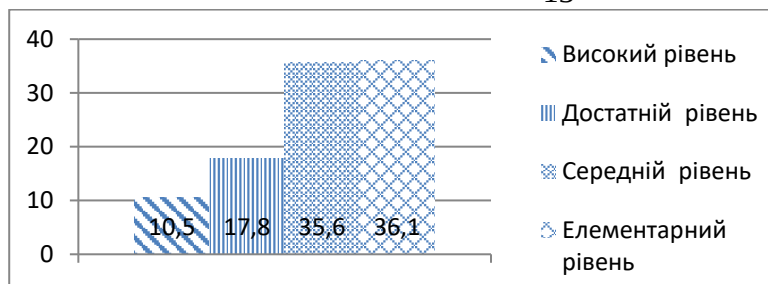

Рис. 3. Динаміка рівнів сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології (констатувальний експеримент)

На формувальному етапі експерименту в процес вивчення студентами експериментальної групи природничонаукових дисциплін було впроваджено теоретично обґрунтовану та розроблену педагогічну технологію. Навчання у контрольній групі проводилося традиційним способом.

Результатами узагальнювального етапу експерименту підтверджено ефективність розробленої педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін (табл. 1).

Таблиця 1

**Рівні сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології
(узагальнювальний експеримент)**

Групи	Рівні	Критерії сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології (%)				Рівень сформованості базових професійних компетенцій
		Мотиваційно-ціннісний критерій	Особистісний критерій	Комунікативний критерій	Когнітивно-діяльнісний критерій	
КГ	Високий	12	17,3	14,4	14,6	14,6
	Достатній	22,9	32	24,7	22,5	25,5
	Середній	36	24,7	28,6	29,1	29,6
	Елементар	29,1	26	32,3	33,8	30,3
ЕГ	Високий	21	22,4	24,4	26,5	23,6
	Достатній	34,4	40,5	36,4	34,6	36,5
	Середній	21,3	19	19	21	20
	Елементар	23,3	18,1	20,2	17,9	19,9

Загальний рівень сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології показано на рис. 4

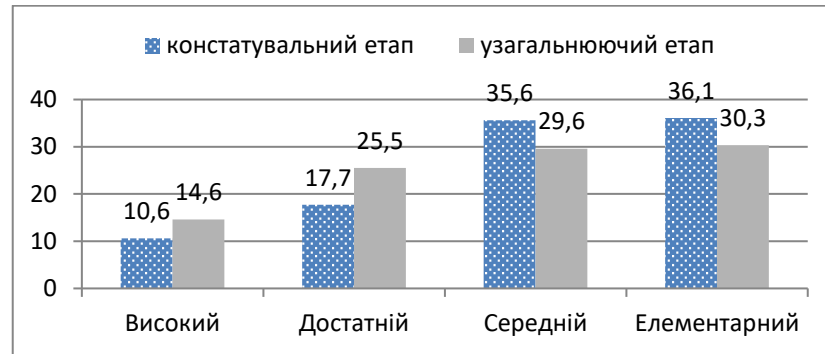

Рис. 4 – Загальний рівень сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології (узагальнювальний експеримент)

Аналіз результатів педагогічного експерименту дав змогу стверджувати, що мети досягнуто, завдання розв'язані, гіпотеза підтверджена. Рівень сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології суттєво підвищився.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення проблеми формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін шляхом теоретичного обґрунтування, розробки, експериментальної перевірки відповідної педагогічної технології.

Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи надало можливість сформулювати такі висновки:

1. З'ясовано сутність базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології як сукупності знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей студента, які здобуті в процесі професійної природничонаукової підготовки та є фундаментальною основою здатності успішно розв'язувати наукові психологічні теоретичні та практичні завдання професійної діяльності.

Структурними компонентами базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології є: *мотиваційно-ціннісний* (внутрішня мотивація до вивчення природничонаукових дисциплін); *особистісний* (система особистісних властивостей, необхідних для якісної та ефективної професійної діяльності психолога); *комунікативний* (здатність до конструктивного спілкування на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії); *когнітивно-діяльнісний* (уміння вирішувати професійні завдання на основі системи знань з природничонаукових дисциплін).

2. Визначено критерії та показники сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології: *мотиваційно-ціннісний* (розвинена внутрішня мотивація до вивчення природничонаукових дисциплін; усвідомлення студентами значущості природничонаукових дисциплін); *особистісний* (психічні функції: концентрація уваги та її розподіл, пам'ять, аналітичне мислення; професійно зумовлені якості: здатність до лідерства; відповідальність; доброзичливість, толерантність); *комунікативний* (комунікативні здібності; емпатичні здібності; здатність до конструктивної

міжособистісної взаємодії); *когнітивно-діяльнісний* (сформованість знань відповідно до змісту природничонаукових дисциплін; здатність вирішувати професійні завдання на основі отриманих знань). Охарактеризовано рівні сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології: елементарний, середній, достатній і високий.

3. Обґрунтовано та розроблено педагогічну технологію формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін, що включає чотири етапи: *мотиваційний* (розвиток внутрішньої мотивації студентів до вивчення природничонаукових дисциплін); *теоретико-змістовий* (формування системи теоретичних природничонаукових знань); *професійно-практичний* (формування практичних умінь, особистісно-професійних властивостей і здатностей студентів); *контрольно-оцінний* (аналіз результатів формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології).

4. Експериментально підтверджено ефективність педагогічної технології формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін. Позитивну динаміку підвищення рівня сформованості досліджуваного феномену зафіксовано у студентів ЕГ за всіма критеріями. Кількість студентів з високим рівнем сформованості базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології в ЕГ збільшилась на 13,1%, з достатнім – на 18,9%. Аналіз сформованості БПК у студентів КГ свідчить про незначні позитивні зміни: кількість студентів з високим рівнем збільшилась лише на 4%, з достатнім – на 7,8%. Достовірність статистичної неоднорідності сформованості компонентів БПК у студентів контрольної й експериментальної груп засвідчується результатами здійсненого статистичного аналізу із рівнем достовірності 95%. Аналіз результатів педагогічного експерименту підтвердив правильність висунутої гіпотези.

Здійснене педагогічне дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальших досліджень потребують проблеми формування базових професійних компетенцій у фахівців різної професійної спрямованості, різних напрямів і спеціальностей, а також у системі підвищення професійної кваліфікації психологів, а також вивчення та впровадження у вітчизняну практику зарубіжного досвіду формування базових професійних компетенцій у бакалаврів з психології.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати:

Статті у провідних фахових виданнях України та зарубіжжя

1. Хавіна І.В. Теоретичні аспекти інтегрованого навчання / І.В. Хавіна // Науковий вісник МДПУ ім. Богдана Хмельницького. Серія педагогіка. – 2013. – №1(10). – С.81-85.
2. Хавіна І.В. Компетентнісний підхід, як педагогічна категорія у професійній підготовці бакалаврів з психології / І.В. Хавіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб.наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (голов.ред) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – Вип. № 46 (99). – С. 362-371.

3. Хавіна І.В. Педагогічна технологія як необхідна складова у фаховій підготовці бакалаврів з психології / І.В. Хавіна // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХП», 2016. – № 3. – С.61-73.
  4. Хавіна І.В. Вплив природничо-наукових дисциплін на професійну підготовку бакалаврів з психології / І.В. Хавіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб.наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (голов.ред) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2017. – Вип.№ 54. – С. 362-371.
  5. Хавіна І.В. Особливості вивчення природничо-наукових дисциплін бакалаврами з психології / І.В. Хавіна // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХП», 2017. – № 2. – С. 85-91.
  6. Хавіна І.В. Аналіз результатів експериментального дослідження формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін / І.В. Хавіна С.М. Резнік // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХП», 2017. – № 4. – С. 30-40.
  7. Хавіна І.В. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін / І.В. Хавіна // Scientific discussion. – Чехія, 2018. – № 19. – С. 39 – 42.
- Статті у збірниках наукових праць та у матеріалах наукових конференцій:***
8. Хавіна І.В. Особистісні якості сучасного викладача в педагогічній діяльності / І.В. Хавіна // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доповідей міжнародної науково-теоретичної конференції студентів і аспірантів, 10-11 квітня 2013.: у 2-х ч. – Ч. I. – Харків: НТУ «ХП», 2013. – С. 230-231.
  9. Хавіна І.В. Виртуальное образование: плюсы и минусы / И.В. Хавина // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXI міжнародної науково-практичної конференції, 29-31 травня 2013 р.: у 4-х ч. – Ч. III. – Харків: НТУ «ХП», 2013. – С. 291.
  10. Хавіна І.В. Базовые профессиональные компетенции как необходимая составляющая качественной подготовки будущего психолога / И.В. Хавина // Профессионально-личностное развитие студентов в условиях многоуровневой системы ВПО: материалы международного круглого стола, 10 апреля 2014 г. – Белгород: Изд-во «ГиК», 2014. – С. 77-80.
  11. Хавіна І.В. Природничо-наукові дисципліни у фаховій підготовці бакалаврів з психології / І.В. Хавіна // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти [Текст] : зб. наук. праць / за ред. Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського. – Вип. 40-41 (44-45). – Харків: НТУ «ХП», 2014. – С. 30-37
  12. Хавіна І.В. Становлення поняття «компетенція» як педагогічна категорія / І.В. Хавіна // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний

- прогрес: тези доповідей міжнародної науково-теоретичної конференції студентів і аспірантів, 14-15 квітня 2015.: у 3-х ч. – Ч.І/редкол. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 235-236.
- 13.Хавіна І.В. Духовність як необхідна складова при формуванні компетенції психолога / І.В. Хавіна // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доповідей міжнародної науково-теоретичної конференції студентів і аспірантів, 14-15 квітня 2015.: у 3-х ч. – Ч.ІІІ / редкол. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 207-208.
  - 14.Хавіна І.В. Підготовка компетентного бакалавра з психології як важлива складова конкурентоспроможного фахівця / І.В. Хавіна // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я (MICROCAD – 2015): тези доповідей XXІІІ міжнародної науково-практичної конференції, 20-22 травня 2015.: у 3-х ч. – Ч.ІІІ / за ред. проф. Е.І. Сокола. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 28.
  - 15.Khavina I.V. The role of natural sciences vocational training psychology / I.V. Khavina// Information Technologies, Management and Society The 14th International Scientific Conference Information Technologies and Management 2016 April 14 - 15, 2016. Theses. Editors Yu.N. Shunin and V.I. Gopeyenko. – Riga: ISMA University, 2016.– P. 251–252.
  16. Хавіна І.В. Педагогічна технологія, як необхідна складова у фаховій підготовці бакалаврів з психології / І.В. Хавіна // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXIV міжнародної науково-практичної конференції, 18-20 травня 2016 у 4-х ч. – Ч.ІV / за ред. проф. Сокола Є.І. – Харків, НТУ «ХПІ». – С. 108.
  17. Хавіна І.В. Професійна підготовка бакалаврів з психології у вищому навчальному закладі / І.В. Хавіна, С.М. Резнік // XI міжнародна науково-практична конференція магістрантів та аспірантів, 18-21 квітня 2017 р.: матеріали конф.: у 3-х ч. – Ч.ІІІ / за ред. проф. Є.І. Сокола. – Харків: НТУ «ХПІ», 2017. – С. 44.
  - 18.Хавіна І.В. Етапи дослідно-експериментального дослідження формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології / І.В. Хавіна // Психолого-педагогічні аспекти розвитку лідерського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика : матеріали науково-практичної конференції 18-19 жовтня 2017 р. / За заг. ред. Романовського О.Г. – Х.: НТУ «ХПІ», 2017. – С.75-79.
  - 19.Хавіна І.В. Пошуковий етап педагогічного експерименту формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін / І.В. Хавіна // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. «Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації», 16 листопада 2017 р. / ред. О.Г. Романовський. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. – Вип. 48 (52). – С. 76-82.
  - 20.Хавіна І.В. Види базових професійних компетенцій у бакалаврів з психології при вивченні природничо-наукових дисциплін // Лідери XXI століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі

гуманітарних технологій: матеріали науково-практичної конференції 21-22 вересня 2017 р. / За заг. ред. Романовського О.Г. – Х.: НТУ «ХП», 2017. – С. 144-146.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

21. Хавіна І.В. Анатомія нервової системи та вищої нервової діяльності: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія» / І.В. Хавіна, Т.В. Гура, Л.В. Беляєва. – Харків : НТУ «ХП», 2017. – 36 с.
22. Хавіна І.В. Методичні вказівки та контрольні завдання з курсу «Анатомія нервової системи та вищої нервової діяльності»: для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія» денної та заочної форм навчання / І.В. Хавіна. – Харків : НТУ «ХП», 2017. – 36 с.

АНОТАЦІЇ

Хавіна І.В. Формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничонаукових дисциплін. - На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2018.

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін.

У роботі уточнено поняття «базові професійні компетенції майбутніх бакалаврів з психології», яке визначено як сукупність знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей студента, що здобуті у процесі професійної природничонаукової підготовки та є фундаментальною основою здатності успішно розв'язувати наукові психологічні теоретичні та практичні завдання професійної діяльності. Охарактеризовані структурні компоненти базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології (мотиваційно-ціннісний, особистісний, комунікативний, когнітивно-діяльнісний).

Обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено педагогічну технологію формування базових професійних компетенцій майбутніх бакалаврів з психології у вивченні природничонаукових дисциплін, етапами реалізації якої є: мотиваційний, теоретико-змістовий; професійно-практичний, контрольно-оцінний.

Ключові слова: бакалаври з психології, компетенція, компетентність, професійна компетенція, базова професійна компетенція, педагогічна технологія, природничонаукові дисципліни.

Хавина И.В. Формирование базовых профессиональных компетенций бакалавров психологии в процессе изучения естественнонаучных дисциплин. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Винницкий государственный педагогический университет

имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2018.

В диссертационной работе проведено теоретическое обобщение и предложено новое решение проблемы формирования базовых профессиональных компетенций будущих бакалавров психологии в процессе изучения естественнонаучных дисциплин.

В работе уточнено понятие «базовые профессиональные компетенции будущих бакалавров психологии», которое определено как совокупность знаний, умений, навыков, а также личностных качеств студента, приобретенных в процессе профессиональной естественнонаучной подготовки и являющиеся фундаментальной основой способности успешно решать научные психологические теоретические и практические задачи профессиональной деятельности. Охарактеризованы структурные компоненты базовых профессиональных компетенций будущих бакалавров психологии (мотивационно-ценностный, личностный, коммуникативный, когнитивно-деятельностный).

Обоснована, разработана и экспериментально проверена педагогическая технология формирования базовых профессиональных компетенций будущих бакалавров психологии в процессе изучения естественнонаучных дисциплин, этапами реализации, которой являются: мотивационный, теоретико-содержательный; профессионально-практический, контрольно-оценочный.

Ключевые слова: бакалавры психологии, компетенция, компетентность, профессиональная компетенция, базовая профессиональная компетенция, педагогическая технология, естественнонаучные дисциплины.

Khavina I.V. The formation of basic professional competencies of bachelors in psychology in the study of natural-scientific disciplines. –as the manuscript rights.

The dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 "Theory and methods of professional education".– Vinnytsia Mikhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University, Vinnytsia, 2018.

In the dissertation work the theoretical analysis is carried out and the new solution of a problem of formation of basic professional competences of bachelors in psychology is offered. Now the strategic priorities of modern higher education in the training of highly qualified specialists, including psychologists, is to focus on the challenges of European integration and the construction of models of high-quality training which is based on the competence approach. This determines the formation of the future bachelor of psychology as a professional who will have the necessary basic professional competencies to perform effective professional activities and provide psychological assistance to members of the Ukrainian society.

In this context, the problem of the formation of basic professional competence of bachelors in psychology acquires especially significance because the solution will be the basis of understanding of the psychologist of the person as a whole individuality, its psychological problems, also connected with genetic and bio physiological features.

The work clarifies the concept of "basic professional competence of bachelors in psychology", which is defined as a set of knowledge, skills and personal qualities of the student obtained in the process of professional natural-scientific training and is the fundamental basis of the ability to successfully solve scientific psychological theoretical and practical problems of professional activity. The structural components of basic professional competences of bachelors in psychology are characterized: motivational-value (assumes the developed internal motivation to studying of natural-scientific disciplines and awareness of the importance of studying by bachelors of

psychology of naturalscientific disciplines); personal (includes system of the personal properties necessary for high-quality and effective professional activity of the psychologist); communicative (is characterized by ability of bachelors of psychology to constructive communication on the basis of subject-subject interaction); cognitive activity (involves the ability to solve professional problems based on the system of knowledge of natural sciences).

Theoretically substantiated, developed and experimentally tested pedagogical technology of formation of basic professional competencies of bachelors in psychology in the process of studying of naturalscientific disciplines, stages of implementation, which are:

motivation (the development of internal motivation of students to study naturalscientific disciplines); It was envisaged the development of internal motivation of students to study natural sciences disciplines. The classes considered the importance and importance of natural sciences in the professional preparation of the future bachelor of psychology, an analysis of the relationship with other disciplines of future bachelor's training in psychology. The problem orientation exercises were used. The development of motivation for future bachelors in psychology is an important form of work as an excursion;

theoretical and substantive (the formation of the theoretical system of scientific knowledge). Was aimed at forming a system of theoretical natural science. One of the main conditions for activating students in the educational process is the introduction of problem learning;

professional and practical (development of practical skills, personal and professional qualities and abilities of students). Was aimed at the formation of practical skills, personal and professional qualities and abilities of students. At the lectures and at practical classes, the method of debate, role play was used;

control and evaluation (analysis of the results of the formation of basic professional competencies of bachelors of psychology).

The practical significance of the results is that the proposed pedagogical technology of formation of basic professional competencies of bachelors in psychology can be implemented in the practice of teaching naturalscientific disciplines; the creation and use of diagnostic tools of the level of formation of basic professional competencies of bachelors in psychology. The development of educational and methodological support of teaching naturalscientific disciplines will help to motivate students to quality professional training, systematization and structuring of naturalscientific knowledge of bachelors in psychology, the implementation of existing interdisciplinary connections in the training of psychologists.

Key words: bachelors in psychology, competence, competency, the professional competence, the basic professional competence, pedagogical technology, naturalscientific disciplines.

Підписано до друку 13.11.2018 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Друк різнографічний.
Умов.-друк.арк.0,9. Наклад 100 прим. Зам. №72342

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні «»
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-
підприємців.